AHMED BİN YAHYÂ SA’LEBÎ

Meşhûr nahiv ve lügat (Arap dili) âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbâs’tır. Sa’leb diye tanınır. 200 (m. 815) târihinde Bağdâd’da doğup, 291 (m. 903) senesinde yine orada vefât etmiştir. “Ben Ma’rûf-i Kerhî’nin vefât ettiği senede doğdum” demiştir. Zamanında Kûfe’de nahiv, lügat ve edebiyat husûsun da bir tane idi. Hocam İbn-i A’râbî, nahiv ile alâkalı mes’elelerde şüpheye düştüğü zaman “Ey Ebû Abbâs! Sen bu mevzûda ne dersin?” diye onun görüşünü alırdı. Ezber kabiliyeti ile meşhûrdur. İbrâhîm bin Münzir Hizamî, Muhammed bin Selâm Cumehî, Ubeydullah bin Ömer el-Kavâriri, Muhammed bin A’râbî ve daha bir çok tanınmış âlimlerden ilim alıp, rivâyetlerde bulunmuştur. Nahivde birinci derecede hocası İbn-i A’râbî idi. Nahivde en çok İbn-i Âsım’a itimâd ederdi. Kendisinden de, Niftaveyh, Muhammed bin Abbâs el-Yezîdî, Ali el-Ahfeş, Ahmed bin Kâmil, Ebû Amr ez-Zâhid, Ebû Bekir bin Enbârî gibi bir çok âlim istifâde edip, rivâyetlerde bulunmuşlardır. Ahmed bin Yahyâ: “216 (m. 831) senesinde Arapça ve lügat ilmine başladım. Meşhûr nahiv âlimi Ferra’nın “Hudûd” isimli kitabını daha on altı yaşında iken mütâlâa ettim (inceledim). Yirmi beş yaşına gelince, Ferra’nın bütün kitaplarını ezberledim” demektedir.

Ahmed bin Yahyâ Sa’leb, fıkıh, hadîs ve tefsîr ilimleriyle, nahiv ve lügat ilimleri kadar meşgûl olmamıştı. Onun için, büyük kırâat âlimlerinden Ebû Bekir bin Mücâhid’e şöyle dedi: “Ey Ebû Bekir! Kur’ân-ı kerîm ehli olan âlimler, Kur’ân-ı kerîm ile,

hadîs âlimleri hadîs-i şerîf ile fıkıh (İslâm Hukuku) âlimleri, fıkıh ilmi ile meşgûl oldular. Bu bakımdan onların durumu iyi, fakat, ben ise, Zeyd ve Amr ile meşgûl oldum.” Arapça dilbilgisinde verilen misâllerde de ekseriyetle bu isimler alınır.

Meselâ, “Zeyd geldi.” “Zeyd Amr’ı dövdü.” gibi Ebû Bekir bin Mücâhid, bir gece rü’yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah efendimiz ona; “Ebü’l-Abbâs’a benden selâm söyle ve ona: “Sen ilim sahibisin” de buyurmuşlardır. (Nahiv ve lügat mühim bir ilimdir. Yüksek din ilimlerini öğrenmeye bir vesîledir Söz bu ilim ile tamam olur. Konuşma bununla güzellik kazanır, diğer bütün ilimler ona muhtaçtır. (Nahv ve lügat âlet ilimleridir. Fıkıh, hadîs ve tefsîr gibi yüksek ilimleri iyi anlıyabilmek için Arapçayı iyi bilmek lâzımdır.)

Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ’ya bilmediği bir mes’ele sorulduğu zaman, bilmiyorum derdi. Ebû Ömer ez-Zâhid şöyle anlatır: “Ebû Abbâs Sa’leb’in meclisinde bulunuyordum. Kendisine bir şey soruldu. O da bilmiyorum dedi. Bunun üzerine soruyu soran “Demek bilmiyorum diyorsun! Her taraftan ilim öğrenmek için herkes sana koşup geliyor. Sen ise bir şey sorulunca, bilmiyorum, diyorsun” diye hayretini bildirmişti.

Ebû Abbâs Sa’leb, Arap dili üzerinde çok derin bir bilgiye sahipti. Bu sahada mütehassıs âlimlerle Arapçanın çok ince mes’elelerine girdikleri zaman, Arabçadan haberi olanlar bile anlıyamazlardı. Ebû Abbâs Muhammed bin Ubeydullah bin Abdullah bin Tâhir’in babası şöyle anlatır: Birgün kardeşimin yanına gitmiştim. Oraya meşhûr nahiv âlimleri Ebû Abbâs Ahmed bin Yahyâ ile Ebû Abbâs Muhammed bin Yezid el-Müberrid gelmişti. Kardeşim bana: “Biraz sonra bu iki âlim, falanca eve gidecekler. Ben acaba hangisi daha âlimdir, diye çok merak ediyorum. Sen şimdi o eve git. Orada otur. Onlar orada nahiv ilmiyle alâkalı münâzaralar yapacaklar. Sen, onları dinle” dedi. Ben gittim. Bir müddet sonra bu iki büyük âlim de geldi. Biraz sonra nahiv mevzûu üzerinde konuşmaya başladılar. Konuşulanları az çok anlıyor, ben de ara sıra bildiğim kadarıyla iştirâk ediyordum. Fakat daha sonra öyle ince mevzûlara girdiler ki, anlamam mümkün değildi. Onların hangisinin üstün olduğunu ancak onlardan daha âlim olan birisi anlayabilirdi. Benim derecem ise, çok aşağılarda idi. Kardeşime olanları anlatınca çok memnun oldu.

Ebü’l-Abbâs insanların ba’zı hareketlerinden sıkılmıştı. Yanında başka bir âlim ona: “Sen de biliyorsun ki, insanlardan gelen sıkıntılara katlanmanın çok büyük sevâbı vardır” dedi.

Tarihçi Ebû Bekir Muhammed bin Abdülmelik, Sa’leb hakkında şöyle der: “O, nahiv ilminde Fârûk’dur (doğru ile yanlışı ayıran). Lügat âlimleri için ölçüdür. Kûfeli ve Basralı nahiv âlimlerinin en büyüklerinden, kıymeti en fazla ve ilmi en doğru olanlardandır. Hilmi (Sabrı) çok idi. Ezberi kuvvetli, din ve dünyâ işlerinde çok nasîbli bir zât idi.”

Ebü’l Abbâs Sa’leb, der ki: Ahmed bin Hanbel’i (radıyallahü anh) görmeyi çok istiyordum. Nihâyet onun yanına gittim. Huzûruna girdim. Bana: “Ne mütâlâa ediyorsun” diye sordu. Ben de, nahiv mütâlâa ettiğimi söyledim. Sonra bana şu nasîhatta bulundu: “Sen yalnız kaldığın zaman, kendini yalnızım sanma! Beni Rabbim görüyor de. Çünkü Allahü teâlâ, senin her yaptığını görüp bilmektedir. Gizli olarak yaptıklarından da haberdardır. Günahlarımız çok. Allahü teâlânın af ve mağfiretine kavuşmak ne büyük se’âdettir. Keşke Rabbim izin verse de, tabutta bile tövbe etme imkânı bulabilsek de, tövbe yapsak. Tövbe etmek ne kadar mühim” dedi.

O insanları tanımak için şöyle der: “Bir kimsenin hangi huy ve tabiat üzere olduğu bilinmek istenirse, onun para karşısındaki durumunu tecrübe etmek lâzımdır. Çünkü, paraya çok düşkün olanlar para uğruna, beğenilmiyecek çok sözler sarf ederler.

Kendi içlerindekini dökerler. Bu sırada, ahlâkı yüksek olanları da tanımış olursun.”

Ebû Abbâs Sa’leb, bir yakınına takvâyı tavsiye ederek: Takvâ elbisesini giy. Eğer bu elbiseyi giymemişsen, üzerinde herkesin giydiği elbiseler olsa da, hakîkî elbiseyi giymiş sayılmazsın.

Ebû Muhammed Abdurrahmân bin Muhammed ez-Zührî ile Sa’leb birbirlerini Çok severlerdi, işleri husûsunda onunla istişâre ederdi (ona danışırdı). Birgün Sa’leb’e gitti. Etrâfındakilerden rahatsız olduğu için, bulunduğu mahalleden başka bir yere taşınacağını söyledi. Sa’leb dedi ki: “Ey Ebû Muhammed!

Senin tanıdığın kimselerin eziyetine ve sıkıntısına katlanman, tanımadığın kimseler yanına gidip bilmeyeceğin sıkıntılara düşmenden, senin için daha hayırlıdır.” dedi.

Ebû Abbâs’ın (radıyallahü anh) son zamanlarında kulakları duymaz oldu. Bir Cum’a günü ikindi namazını câmide kılıp, dönüyordu. Bu sırada arkasından koşarak gelen bir at ona çarptı. Orada bulunan bir çukura düştü. Çukurdan çıkarıp evine götürdüler.

Başı çarptığından çok ağrıyordu. Ertesi gün vefât etti.

Eserlerinden ba’zıları: Meân-ül-Kur’ân İ’râb-ül-Kur’ân, Garîb-ül-Kur’ân, el-Vakf ve’l-İbtidâ, İhtilâf-un-nahviyyîn, el-Mecâlis, el-Mesâil, Mâ yensarifü mâ lâ yensarif, et-Tasgîr.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-1, sh. 267

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-2, sh. 666

3) Vefeyât-ül-a’yan cild-1, sh. 102

4) Târîh-i bağdâd cild-5, sh. 204

5) Tabâkât-ı Hanâbile cild-1, sh. 83

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 203

7) Şezerât-üz-zeheb cild-2, sh. 207

8) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 94

9) Bugyet-ül-Vuât cild-1, sh. 396

10) Gâyet-ün-nihâye cild-1, sh. 148

11) Mir’ât-ül-cinân cild-2 sh. 219

12) Mu’cem-ül-üdebâ cild-2, sh. 133

13) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 180

14) En-Nücûm-üz-zâhire cild-3, sh. 133

15) El-Bidâye ve’n-nihâye, cild-11, sh. 98